

Mindenik szép magyar dal:
Szellemi diadal;
S hogy ha remek mellé még:
Nemzeti kincs, büszkeség.

A magyar nyelv szelleme.

A magyar egyedül áll Európában. Azt mondják Ázsiában van még testvére, de nem találta föl senki, és ha föltaláltatnának is a rokonság minél több nyomai, valjon nem a régiség kincsei szaporítatnának-e ez által? Mi egyedül állunk a föld kerékén. És ily egyedül való nyelvünk is.

Valjon ez elszigetelt állás nem olyan-e mint Szahara pusztáján a zöld liget, melyen a vándor friss italú kutat talál? Valjon kísérleteink, hogy nyelvünk a finn nyelvvel rokon, hogy az abkházi, cserkesz vagy törökkel stb. összehasonlítható, nem oly fárasztó, téveteg és eredménytelen kísér-

let-e, mint Szahara pusztáján a kietlen átut s nem kell-e azon reményünket a zöld ligetnek tekintenünk, hogy nyelvünk, saját magából, oly kulturai jelentőségre fejleszthető, mint történetünk Attila és a Hunyadiak korában, egy darab világtörténetté emelkedék? :

Nem azt mutatja-e nyelvünk egyedülvalósága, hogy az egyszersmind egyetlen is?! A büszkeség mindig elszigeteli magának a tért, a melyen áll; mert a legnagyobb becsületnek tartja, saját erejére támaszkodva, magát fentartani. Ott van a régi görög, ott van a régi latin nyelv, ez egyedül uralkodó nyelvek, találhattok-e ma hozzájuk hasonlót, bár mindig keressétek? pedig itt van az új görög, itt vannak a latin nyelv leányai! — Oh! azok a beszéd-idomok, a szók amaz apró izek, azaz Orpheus, ki nyelve varázsával megindít fűvet és fát, ezek az árnyalatok ninesenek többé . . . és csak egy nyelv van, mely az erő és lágyág, a kellem és szépség e hullámlásait

annyi bájjal tudná vegyíteni, — és ez a nyelv a magyar!

Nem vagyok elfogult, sem a nagyítást nem szeretem.

Azt mondják, a magyar nyelv darabos, nehéz. Hogy darabos legyen, azt tagadom, hogy nehéz, kivált idegenre nézve, azt el ismerem. De épen az mutatja hozzájárulhatlan szépségét; mert arra, hogy valaki a magyar nyelvet szépen beszélje, vagy írja születni kell, mint költő az ember nem lesz, de születik. —

Nehéz a magyar nyelv, de nem megtanulhatlan.

Nem hajlításának rendetlen, és szabálytalan volta teszi a magyar nyelv nehézségét, de egyes szavaknak azon finoman árnyalt hangoztatása, mely minden néven nevezett dolognak mozgását egyszersmind és színét tükrözi vissza. Semmiféle festészetben nincs oly gazdag kolorit, mint a magyar nyelv zenéjében. Mert e nyelv a legcsudásabb zenemértékekre van szedve.

És ez természetes. A színezés ez eleven-sége nem is lehetne máskép. Keleti eredete van népünknek, keleti eredetű nyelvünk. Arábia rózsája, India fűszerei, az aequator csillaga, Egyptom puba, balzsamos égalja, minden, de minden nagyobb arányu, titok-szerűbb, virágosabb, mint Európában. Az aequator csillaga itt nap volna! Egyptom balzsamos légét itt üvegekben árulnák, mint a tenger sós habját árulják. Az a tér ott Délázsia és Afrika északi partjai felett, az emberiség bölcsője. —

Azért oly szép a mi nyelvünk, mint a bölcsődal, mert ama keleti partok felől jöttünk; és azért is oly bús a mi nyelvünk zenéje, mint a hattyuének, mert a nyugati földön annyi viszontagságon mentünk át. Az a csuda, hogy itt annyi viszontagságot értünk, és még élünk! Egy különös, mystikus szellem okozza ezt, melyet mi nemzeti geniuszunknak mondunk, mely sajátunk és másutt nem fordul elő, — mint az alföld délibábja csak a miénk. E szellem lángol

borunk, dalaink és leányaink csókjának tűzében, — mert a szellem a tűzben él.
Nem a fa az, mely a tűzben ropog, de egy kobold, mely kaczag, mosolyog. . . .

Nyelvünk e geniusza az, mely minket éltet. E nyelvnek még millió ki nem aknázott kincsei vannak. S e kincseket birni akarja az emberiség, mint Latium és Hellas ragyogása után is birni kívánta e gazdag nyelvekben fentartott és megőrzött kincseket, úgy hogy a holt latin nyelv volt századokon át az összes művelt világ nyelve.

Szokott-diesekvó modorunkba estünk, mondaná az idegen, ki nyelvünk előnyeiről hallana bennünket beszélni. Épen nem.

De magunk akarjuk magunkban fentartani a hitet, mivel azt mások bennünk fen nem tarthatják, kik nyelvünk geniuszát nem ismerik. Ha azt mondod, hogy ez a fa virágzik, mert nyár lesz, hát nagyítás, elbizottság ez? Ha azt hiszed, hogy a mi ki nem fejlődött, az el sem enyészhetik, hát rosz elv ez? Ha sem a magyar nép, sem a

VIII

magyar nyelv fejlődési történetét befejeztnék nem gondolod, hát dicsekvés, vagy a tényekhez való hűtlenség-e ez? Az ellenkező volna az.

Nem fejezi ki magát, általán véve az angol rövidebben, mint a magyar.

Csakugy a passiók és illem nyelve a mi nyelvünk, mint a francia.

Oly heves nyelve a szerelemnek, mint az olasz.

Nem kevésbé büszke, fönnelgő, isteni, mint a spanyol.

Élet és erőtelj van benne, rudaranyként nyers, feldolgozatlan anyagokkal, mint a szláv nyelvekben.

Csak oly édes és szilárd, mint a lengyel.

Nem kevésbé sima, puha, mint a román.

Csak oly gömbölyű, gördülékeny, és pattogó, mint a görög.

Csak oly méltóságos, mint a latin és tartalmas, mint a német.

E nyelvek mindenikéből van benne valami, ha nem is az, a mit szerkezetnek, mert nyelvalkotmányunk a keleti nyelvekhez huz; de igen, a mit jó hangzás, írás- és beszédbeli kellemnek hívnak. A magyar nyelvnek ez izüλέkeny volta teszi előkelőségét, mint a magyar bornak az ő zamatja.

Az erő és báj nyelve ez. A tudomány nyelve, mint az angol; az ékesszóllás nyelve, mint a francia, a költészet nyelve, mint az olasz.

Meg kell olvasni, és csak ma kell igazán megolvasni Pázmán bibornok iratait. Egy nyommal sem áll ez erőteljes nyelv hátrább Luther menydörgő, és Cromwell ordas, ódon nyelvénél!

Meg kell olvasni az országgyűlési szónokok beszédeit; ékesség és tűzre nézve tapodtat sem engednek azok a francia ékesszólásnak; nyíltság és természetesség tekintetében nyomban az ángolok mellett járnak.

Mi a költészetet illeti, nyelvünk mo-

zamos voltával már csak a régi görög, vagy latin mérközhetik.

Ki dióhéjba szorítva akarja tudni, mi a magyar nyelv, olvassa Zrinyit a költőt, az államférfiut, a hadvezért. Oly gyermeteg a költő nyelve, oly nyomos, szabatos az államférfiuc, oly erély- és kifejezésteljes viszont a hadi dolgokban, minót Macchiavelli hadviselésről irt könyvein kívül, sehol másutt nem találunk.

Akar valaki egyszerüt, fenségest olvasni, vegye kezébe Vörösmarti hőskölteményeit.

Akar valaki érzés- és szenvedélyteljes drámai nyelvet, olvassa Bánk-bánt.

Ki a forma ódonsága és sokneműségében gyönyörködik, olvassa Aranyt.

Ki a kedély tiszta, természetes hangjában leli kedvét, olvassa Petőfit és Tompát.

Ki bibliai ihlett nyelvet akar, olvassa Jókait.

Ki a stylisták tagbaszakadt, jellemzetes nyelvében gyönyörködik, az is elég

példányt fog maga előtt találni. Amazt törzökös magyar volta, emezt phrázisa, egy másikat numerozítása, vagy egösséges népies gondolkozásmódja emeli ki, mint Erdélyit, b. Keményt, Szalait, Csengerit, Törököt, Pálffy Albertet, Falkot, Székely Józsefet, Vas Gerebent, Gyulait stb.

Nem szólok azon hatalmas prózáról, melyet régebben legrendezettebb velejű, és hyblai mézzel kent száju szónokaink beszéltek. —

Midőn magamat arra határoztam, hogy szeretett hazámban körutat tegyek, és nemzetem költői nyelvét zengedezzem, két elv állott szemem előtt:

Megmutathatni véltem, hogy a legujabb nemzedék előkelő tehetségei sem tértek le a nyelvművelés azon helyes útjáról, melyet a legközelebbi évtizedekben előttünk lángszellemek törtek.

És ez annyival nagyobb érdem, mert nyelvünk az utolsó években sok mindenféle nehéz próbáltatásnak lón kitéve. Attól

lehetett tartanunk, hogy a ponyvairodalom elszalmázza szép hajtásnak indult vetésünket. A népies irányt a nyelv elsilányításától, az eredetiséget a pongyolaság általi kiszorítástól lehete féltetni. A tudományos irány végkiküszöböléssel fenyegettetett. Mint a zajló folyamnál, a szalma kapott föl a fölszinre, és a gyöngy leült. Csak kevesen igyekeztek, a nyelvnek saját savatborsát megadni.

És ez a nyelvünket próbakőre állító mozgalom még folyton tart.

Midőn leginkább az újabb költők verseit választam ki szavalatom tárgyaiul, azt akartam kiemelni, kik azok, kik a nyelv- és irányrontás ama büneért legkevésbé felelősek. Azért választék pedig jobbra költőket, mert a nyelv tökélye, alak és zenegazdagsága legjobban kitűnik a kötött beszéd által.

Másik elvem az volt, hogy az élőszóval való előadás, százszor jobban emeli ki a nyelv szépségeit, mint a néma betűk,

ha még egyszer oly lángoló eszméket és érzéseket fejeznek is ki. A költemény meg-elevenedik a szavaló által, ha az a sorok titkát érti, a szavakba zárt gondolat legkisebb árnyalatait is kifejezni képes; mert az emberi ajak a legszebb és legédesebb hangszer, mint azt a nagy énekeseknél tapasztaljuk. -- A szavalás pedig a vers zenekisérete, s ez értelemben van valami benne az énekkel rokon.

Midón magamat szavalati körutra szántam, idegen népek, Jasmin és Bacherl példái nem indítottak. Én nem vagyok versevenyésző; izlésem cunyre nem romlott. Engem hazámfiái nemes példái indítottak. Azt teszem, vagy inkább folytatom, mit Egressy Gábor néhány év előtt több költeménnyel tón. Bemutatta a vidék minden szinpadán az országnak. Mi neki kiválóan nagy érdeme s ezt méltánytalanság volt az irodalomtörténeti kézi könyveknek elhallgatni. Azt teszem, vagy legalább ahhoz hasonlót kívánok tenni, mit Füredi néhány

év előtt népdalainkkal tön : eldalolta a vidék olvasótermei és színházaiban az országnak : és ők hatottak.

Lesz-e az én hangomban erő, hajlékonyság és kellem, melyet bájos orcák édes fölhevülése köszöntsön, mely a mélyen zárt szívek érzését, könyecseppekben a szempilákra kicsalja, mint a jó gazda hajlékából kitekint és a küszöbre áll, hogy ott fogadja érkező vendégét ; meg lesz-e ez a kezesség nálam, arról én eleve kételkedem, de addig meg nem nyugszom, míg ki nem tanultam, vajon mennyi fogékonyság van a szép iránt a szívekben, hol van az a hely, hogy én ahhoz a helyhez szólhassak :

Fújj szél, dagadj vitorla,

Eloldva csolnakom,

Az uttalan habon

Tova a fehér part orma !